

GÓP Ý CHƯƠNG TRÌNH TẬP HUẤN NGHIỆP VỤ THƯ VIỆN CHUẨN HOÁ CHO LIÊN HIỆP THƯ VIỆN ĐẠI HỌC BẮC NAM

Nguyễn Minh Hiệp, BA. MS.

Thư viện ĐH Khoa học Tự nhiên TP. HCM

Hiện nay trong nước, ngành thư viện đang được quan tâm; các thư viện thật sự bận rộn, đặc biệt là các thư viện đại học. Có một số thư viện đang triển khai những dự án hàng triệu đô la. Đây là tín hiệu đáng mừng, tuy nhiên sự phát triển này thiếu đồng bộ. Thực sự chỉ có khoảng 30% thư viện đại học trong cả nước có nhận được đầu tư để có cơ hội phát triển, nhưng phát triển thiếu đồng nhất – tất cả các thư viện đại học đều đang phát triển hay định hướng phát triển hiện đại hóa theo cách của mình. Do đó chưa có sự liên thông thư viện để hợp tác và chia sẻ tài nguyên thông tin, dẫu rằng đã có sự liên kết giữa các thư viện trong các Liên hiệp. Hầu hết các thư viện đại học hiện nay thiếu hoặc yếu một điều hết sức cơ bản – đó là **ng nghiệp vụ thư viện chuẩn hóa**.

Người ta định nghĩa rằng **thư viện truyền thống** là thư viện lưu trữ và phục vụ tài liệu in ấn, có thể sử dụng máy tính và CNTT để tự động hóa các hoạt động thư viện; **thư viện điện tử** là thư viện truyền thống có phục vụ thông tin điện tử – là thông tin được lưu trữ, chuyển tải trên mạng máy tính và đọc trên máy vi tính; **thư viện số** là thư viện điện tử có tạo lập nên tài liệu điện tử bằng cách hình thành những những bộ sưu tập thông tin dưới dạng kỹ thuật số. Do đó, xây dựng thư viện điện tử, thư viện số không phải là xây dựng một cơ sở thư viện mà là xây dựng một nền tảng công nghệ mới, mà nền tảng này hoàn toàn dựa vào nền tảng thư viện truyền thống – một nền tảng chuẩn hóa trên phạm vi toàn cầu.

Ở nước ta hiện nay, để hiện đại hóa thư viện nói chung, xây dựng thư viện điện tử, thư viện số nói riêng, trước tiên chúng ta cần củng cố nền tảng thư viện truyền thống bằng cách tuân thủ những tiêu chuẩn thư tịch và nhất là phải **mạnh dạn thay đổi những giá trị cũ để phù hợp với việc ứng dụng công nghệ mới**. Một chương trình tập huấn gồm sáu modul được đề nghị sau đây nhằm đáp ứng yêu cầu trên:

- Tổ chức và quản lý thư viện điện tử – *The Organization and Management of Electronic Libraries*
- Thực hành phân loại thập phân Dewey – *Practical Classification of DDC*
- Thực hành định chủ đề – *Practical Assigning Subject Headings*

- Thực hành biên mục mô tả AACR2 – *Practical Description of AACR2*
- Thực hành biên mục MARC 21 – *Practical Cataloging of MARC 21*
- Thực hành xây dựng thư viện số – *Practical Digital Libraries*

Chương trình tập huấn này nên được triển khai cho tất cả các thư viện đại học của hai Liên hiệp Bắc – Nam như là một chương trình sinh hoạt chung nhằm tiến đến thống nhất hoạt động hai Liên hiệp; đồng thời từng bước đồng nhất hoá tổ chức và hoạt động nghiệp vụ thư viện chuẩn hóa trong hệ thống thư viện đại học, làm tiền đề cho sự phát triển đồng bộ thư viện trong cả nước.

Tổ chức và quản lý thư viện điện tử.

Đối tượng của lớp tập huấn này là cán bộ quản lý và tất cả cán bộ thư viện khác. Chương trình tập huấn cung cấp cái nhìn tổng thể hoạt động thư viện chuẩn hóa. Từ công tác kiểm soát thư tịch (bibliographic control), dịch vụ thông tin, tự động hóa, đến việc liên thông thư viện và công tác quản lý thư viện. Trong đó những kiến thức và kỹ năng không thuộc vào những modul khác thì được trình bày chi tiết, chẳng hạn như *Sơ đồ tổ chức, Chính sách phát triển sưu tập, Hệ thống mục lục, Dịch vụ thư viện, Tự động hóa, Thư viện điện tử, vv...* Mục tiêu lớp học giúp cán bộ quản lý định hướng xây dựng và phát triển thư viện theo hướng chuẩn hóa; giúp cán bộ nghiệp vụ am hiểu những tiêu chuẩn và sự cần thiết phải áp dụng những tiêu chuẩn đó trong lĩnh vực chuyên môn của mình.

1. Thực hành phân loại thập phân Dewey.

Phân loại tài liệu và sắp xếp theo môn loại là tiêu chí đầu tiên trong việc tổ chức để thông tin dễ dàng được tìm thấy. Chuẩn hóa việc sắp xếp theo môn loại đồng nghĩa với việc sử dụng một hệ thống phân loại đồng nhất. Ngày nay có hai hệ thống được hầu hết các thư viện trên thế giới sử dụng và được xem như là tiêu chuẩn phân loại đó là hệ thống *Library of Congress Classification (LC)* dùng cho thư viện lớn có trên 1.000.000 ấn bản và hệ thống *Dewey Decimal Classification (DDC)* dùng cho thư viện vừa và nhỏ. Việc sử dụng DDC là hợp lý cho hệ thống thư viện đại học ở nước ta hiện nay. Lớp học này cung cấp kiến thức về phân loại thập phân Dewey và kỹ năng sử dụng hệ thống này để phân loại ấn phẩm. Học viên thực hành phân tích chủ đề và khía cạnh phi chủ đề trong ngữ cảnh phân loại Dewey để biết cách tổng hợp số phân loại từ Bảng chính và Bảng phụ. Chương trình tập huấn chú trọng đến việc thực hành khung DDC 22 với cách sử dụng 6 bảng phụ; đồng thời cũng thực hành việc sử dụng khung DDC 14 rút gọn với 4 bảng phụ; ngoài ra cũng đề cập đến việc sử dụng Web Dewey.

2. Thực hành định chủ đề.

Định chủ đề để thiết lập hệ thống mục lục chủ đề là công việc quan trọng và thiết yếu nhất trong công việc biên mục tài liệu. Đây là công việc tiền kết hợp mà cán bộ biên mục phải thực hiện theo đúng những nguyên tắc và quy trình biên mục chủ đề nhằm phản ánh nội dung từng tài liệu để hình thành hệ thống mục lục chủ đề phục vụ việc truy cập chủ đề – truy tìm và lướt tìm. Lớp học này cung cấp kiến thức về biên mục chủ đề, mục lục chủ đề và truy cập chủ đề; qua đó học viên hiểu rõ về cấu trúc tiêu đề đề mục (subject headings) và các nguyên tắc để ấn định tiêu đề đề mục; cũng như cách sử dụng hai khung đề mục chuẩn *Library of Congress Subject Headings* và *Sears List of Subject Headings* để chọn tiêu đề đề mục. Học viên thực hành việc định từ khóa để chọn tiêu đề đề mục từ Tập tin có thẩm quyền chủ đề (Subject authority file) và từ khung đề mục chuẩn qua việc sử dụng tiêu đề mẫu (pattern heading) và danh sách tiểu phân mục phù động tự do (free floating subdivision). Học viên sẽ nắm vững nguyên tắc *khóa học* và *đại chúng* trong việc định chủ đề cũng như dịch tiêu đề đề mục từ tiếng Anh sang tiếng Việt.

3. Thực hành biên mục mô tả AACR2

AACR2 (*Anglo-American Cataloging Rules, 2nd Edition*) là quy tắc biên mục Anh-Mỹ, được biên soạn dựa theo Chuẩn quốc tế về mô tả thư tịch – ISBD (*International Standard of Bibliographic Description*). Lớp học này cung cấp kiến thức về AACR2 và kỹ năng sử dụng những quy tắc cụ thể để mô tả tài liệu là ấn phẩm rời, ấn phẩm định kỳ, tài liệu đa phương tiện, vv... Những quy tắc của AACR2 khá phức tạp, tuy nhiên học viên được hướng dẫn cặn kẽ những quy tắc căn bản và nguyên tắc để áp dụng tất cả những quy tắc khác. Học viên được nhấn nhủ rằng càng hiểu được tính phức tạp của AACR2 bao nhiêu thì giảm bớt tính phức tạp của biên mục MARC bấy nhiêu.

4. Thực hành biên mục MARC 21.

MARC (MACHINE Readable Cataloging) là khổ mẫu biên mục máy đọc được, được dùng trong việc trao đổi biểu ghi thư tịch nhằm thiết lập mục lục liên hợp, tạo thư mục, vv... Trước đây vì có sự trình bày biểu ghi thư tịch khác nhau trong từng quốc gia nên MARC quốc gia ra đời khắp nơi; ngày nay biểu ghi thư tịch thống nhất cách mô tả theo AACR2 và việc xuất bản tài liệu mang tính toàn cầu hóa cao, do đó MARC cũng được thống nhất – đó là

chuẩn MARC 21 (được kết hợp giữa USMARC và CANMARC). Lớp học này cung cấp kiến thức về MARC 21 và kỹ năng sử dụng các trường, nhãn, trợ ký hiệu, vv... để tạo nên biểu ghi MARC bên cạnh biểu ghi thư tịch thông thường. Việc tạo biểu ghi MARC từ biểu ghi CDS/ISIS cũng được hướng dẫn ở đây. Ngoài ra Lớp học cũng lưu ý học viên rằng việc trao đổi biểu ghi thư tịch sử dụng MARC 21 là trong thư viện truyền thống; đối với thư viện điện tử việc trao đổi chỉ xảy ra với siêu dữ liệu thư tịch (sử dụng MARC-XML và Dublin Core). Do đó học viên sẽ được nhấn mạnh về việc cần thiết phải chuyển đổi giữa MARC 21 với Dublin Core và Dublin Core với MARC 21 qua trung gian MARC-XML.

5. Thực hành xây dựng thư viện số.

Ngày nay các thư viện đang đứng trước ngưỡng cửa thư viện số và cơ hội xây dựng thư viện số là đồng đều cho tất cả các thư viện một khi UNESCO và các cơ quan nhân đạo khác cung cấp phần mềm nguồn mở thư viện số miễn phí cho tất cả các thư viện trên thế giới. Lớp học này mở rộng tầm nhìn về lĩnh vực ứng dụng công nghệ mới để xây dựng thư viện số cho cán bộ thư viện. Những khái niệm về *phần mềm nguồn mở*, *quyền sở hữu trí tuệ*, *số hóa tài liệu*, *cổng thông tin (portal)*, *siêu dữ liệu thư tịch (metadata)*, *tại sao cần phải xây dựng thư viện số và xây dựng bằng cách nào* được trình bày tại lớp học này. Học viên được cung cấp kiến thức về phần mềm nguồn mở đa ngôn ngữ thư viện số Greenstone, đồng thời thực hành việc cài đặt và thao tác trên giao diện Librarian Interface để thu gom và biên mục tài liệu theo chuẩn Dublin Core, thiết kế giao diện và xuất bản bộ sưu tập thông tin lên Internet và CD-ROM nhằm xây dựng thư viện số cũng như phục vụ dịch vụ tham khảo (reference services).

Để thực hiện được chương trình tập huấn mang tính chiến lược này cần phải có quyết tâm cao của tất cả các thư viện thành viên của cả hai Liên hiệp. Ban chấp hành hai Liên hiệp cần phải lập kế hoạch để xin hỗ trợ kinh phí từ các nguồn trong và ngoài nước cũng như hỗ trợ tư vấn và việc đào tạo từ nguồn chuyên gia nước ngoài.

Thiết nghĩ đây là một trong những công việc cần thiết hiện nay nhằm thúc đẩy việc hợp nhất hai Liên hiệp thư viện đại học Bắc - Nam mang ý nghĩa tích cực nhất.